

УДК 340.12

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.49.22-26>Н. Волошина, канд. філос. наук, доц.
voloshka68@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-9966-9796

Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського", Київ, Україна,
І. Пампуха, канд. техн. наук, доц.

pamp@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-4807-3984,

Л. Жогіна, наук. співроб.

ORCID ID 0000-0002-3434-5889

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МЕНТАЛІТЕТ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

Обґрунтовано актуальність висвітлення сутності, змісту і структури менталітету українського народу, проаналізовано різні підходи вітчизняних і зарубіжних авторів на сутність, змістовні складники, структуру менталітету. Розглянуто історію становлення наукових пошуків світових учених, показано зв'язок менталітету з архетипом – сховищем латентних шарів пам'яті людства, що є формою колективного несвідомого (надособистісно-транс-персонального) початку людської психіки. Показано, що загальним для дослідників менталітету є прагнення охарактеризувати ледь помітні особливості культури, етнічну і соціальну зумовленість образу мислення, стереотипи поведінки, виокремлення тих явищ суспільного життя, які зазвичай складно пояснити раціонально. Запропоновано авторське розуміння менталітету: це стійка сформована протягом усієї історії людства система внутрішніх свідомих і підсвідомих соціокультурних установок людської спільноти, що формується та змінюється як під зовнішнім впливом економічних, політичних, соціальних, культурних чинників, так і шляхом генетично обумовленого саморозвитку, проявляється в поведінці людини або великої соціальної групи на рівні автоматизму. Показано, що проявом менталітету конкретного етносу є етноменталітет, який містить такі базові елементи: колективну пам'ять; соціальні уявлення, установки і відносини; колективні емоції, почуття і настрої, що закріплюють їх; норми, цінності та ідеали; етнонаціональний характер і темперамент; мову; ментальні репрезентації культури; стиль мислення і соціального сприйняття; поведінкові зразки; етнічну і національну ідентичності. Розглянуто структуру менталітету, яка містить такі компоненти: а) соціокультурний компонент; б) психологічний компонент на рівні соціальної психології ("національний" і "соціальний" характер) та на рівні індивідуальної психології (конкретний прояв соціально-психологічних, національних установок у кожного індивіда); в) цивілізаційний компонент, який є інтелектуальним забезпеченням цивілізації.

Ключові слова: історія менталітету, сутність менталітету, структура менталітету.

Постановка проблеми. За сучасного державотворення в Україні проблема менталітету і ментальності українців набуває актуальності та гостроти. Таке становище зумовлене: а) гібридною війною Росії проти нашої держави; б) психозом російського уряду і залякуванням широкомасштабним вторгненням на територію незалежної України, можливим розв'язанням широкомасштабної війни, пов'язаними з недопущенням українського народу до цивілізованого самостійного розвитку у членстві з країнами Європейського Союзу і НАТО; в) інформаційно-пропагандистськими атаками на свідомість пересічного українського громадянина.

РФ використовує весь наявний арсенал засобів "гібридної" війни – від інформаційно-пропагандистської експансії, економічного, енергетичного тиску та дискредитації Києва на світовій арені до підривних, шпигунсько-диверсійних дій на території нашої держави, підбурювання сепаратистських настроїв у регіонах і масованих кібератак на державні електронні мережі. Кінцевою метою гібридної війни є знищення ментальної самобутності українського народу, повернення його до рабської залежності від російського "самодержця" і ліквідація державної самостійності України. За цих умов, незважаючи на популярність у науковій і публіцистичній літературі в науковому середовищі ще не сформоване єдине розуміння сутності, змісту і структури менталітету українського народу. Мабуть саме це зумовлює прагнення замінити поняття менталітету іншими термінами на кшталт: національний характер, психологічний склад, дух народу, тип мислення тощо. Спроба узагальнення різноманітних поглядів на сутність і зміст менталітету, вироблення пропозицій щодо його подальшого дослідження обумовили вибір зазначеної теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу приділено висвітленню проблеми менталітету в науковому середовищі. Підтвердженням цього може слугувати кількість фундаментальних праць, статей, розміщених у часописах та на різних сайтах мережі Інтернет, наукових досліджень на рівні дисертацій. Умовно роботи щодо менталітету запропоновано розподілити за науковими напрямками: історичним, філософським, психологічним, правовим. Першою спробою системного вивчення ментальних змін українства в імперську добу стало фундаментальне дослідження сучасних істориків Я. Калакури, О. Рафальського та М. Юрія "Ментальний вимір української цивілізації" (2017). У роботі окреслено роль творчості Т. Шевченка щодо початку ментальних трансформацій українства в імперську добу. Із поширенням у суспільстві антропософії Кобзаря значних змін зазнали всі складники українського менталітету.

Історики зазначають, що Т. Шевченко запропонував новий погляд на буття українського народу, заснований на вірі в майбутнє української нації, невичерпні сили людини, мудрість, свободу, пробудження гідності. Із творчістю поета на зміну інтровертності поступово приходить екстравертність, уявлення про колективне "ми", яке стає основою самосвідомості українців. Авторі висвітлюють роль Першої світової війни в консолідації українців, котрі спочатку воювали по різні боки. Братання на фронті, на думку авторів, вплинуло на формування єдиного менталітету.

Мислитель-публіцист, історик в еміграції, офіцер армії УНР Є. Маланюк характеризував менталітет українців таким чином: "На українському суходолі зродилася вдача покірлива, безхребетна, з плебейськими нахилами... Викликає подив невичерпний запас рабських почуттів. Це знак біди... У Європі панівні риси чоловіків –

© Волошина Н., Пампуха І., Жогіна Л., 2022

гідність, твердість і войовничість. У нас – лагідність та ніжність. Доброта українців – катастрофічна. Поступливі, зовсім не вміють ненавидіти своїх ворогів і сподіваються визволитись без зусиль, пасивно. Потрібні люди пристрасні, впливові, войовничі, а не кволі, з традиційним наріканням на долю, хворі на самоїдство, зневіру. На зміну духовно занепалим поколінням має прийти освічена молода інтелігенція. Вона буде творити і діяти. І головне: подолає нашу патологічну особливість – нездатність до об'єднання" [1, с. 219–233].

У роботі О. Бондаренка показано взаємозв'язок особливостей сучасної української ментальності з буттєвою структурою історичного розвитку української нації на рівні кодів, архетипів, міфологем національних соціально-культурних простору і процесу, зокрема, в аспекті з'ясування різнобічності такого взаємозв'язку [2, с. 66–78]. Н. Семергей у своїй роботі проаналізував наукові надбання новітньої української історіографії з проблеми змін, яких зазнала традиційна українська ментальність у період українського національно-культурного відродження другої половини XIX – першої третини XX ст. А також з'ясував, що в новітньому історичному дискурсі ця проблематика розглядалася доволі спорадично й оглядово [3, с. 161–166]. Ю. Шепель порівняв визначення сутності менталітету філософами, психологами, культурологами, лінгвістами і дійшов висновку, що менталітет – це складна багатшарова сукупність механізмів і способів дії, тісно пов'язаних із багатовіковою культурою народів, її набутими і закріпленими способами реагування на зміни зовнішнього світу, що визначають поведінку нації [4, с. 103–106].

Т. Влаевич запропонував розглядати менталітет як духовне утворення, що виявляється в характерних особливостях світосприйняття, системі моральних норм, цінностей, принципів виховання, формах взаємин між людьми, національному характері. Проаналізував історію виникнення поняття менталітету в процесі розвитку філософської думки. З'ясував сутність понять "ментальність", "менталітет", "національний характер". Розкрив риси української ментальності [5, с. 56–65]. І. Старовойт зазначив: "Менталітет – соціопсихологічний феномен, який характеризує етнічні спільноти й окремі представники етносу і визначає способи сприйняття та інтерпретації певною етнічною групою оточуючого світу, а також способи й форми теоретичного і практичного відношення до природного і соціального середовища" [6, с. 7].

Український філософ Р. Додонов розробив цікаву модель структури етнічної ментальності, спираючись на яку, він зробив спробу розкрити зміст її основних елементів і показати механізм їхнього формування і ретрансляції з покоління в покоління. Ця структура проявляється через такі ознаки: а) двоїста природа, яка виявляється поєднанням соціального й біологічного для забезпечення її стійкості; б) порівняно глибокий та життєвіший рівень її структури; в) спадкове закріплення власного змісту (специфічна дія природних факторів); г) латентна присутність у всіх інших видах ментальності [7, с. 135]. С. Скурихін проаналізував особливості правового менталітету офіцерів ЗСУ. Правовий менталітет офіцерського складу розуміється, як системотворний чинник образу мислення, душевного складу українських офіцерів. Він лежить в основі їхньої правової культури, правосвідомості, поведінки, діяльності, спілкування. Правовий менталітет передусім проявляється в стереотипах мислення та поведінки. Будучи закріпленим у морально-нормативних формах, він набуває вигляду правових традицій, ритуалів і

звичаїв [8, с. 35–39]. Різні аспекти проблеми менталітету досліджено в дисертаціях А. Кравченка, О. Дмитрієвої, Д. Полежаєва, Н. Южалоїно та ін. [9–12].

Загалом поняття "менталітет", починаючи з 80-х років минулого століття, активно використовують в усіх сферах суспільного життя, як на повсякденному, так і на професійному рівні, як у художній, так і науковій літературі. За допомогою категорії "менталітет" зазвичай характеризують важко вловимі особливості культури, підкреслюють етнічну і соціальну зумовленість способу мислення, стереотипів поведінки, виокремлюють ті явища суспільного життя, які зазвичай складно пояснити раціонально. Навіть короткий аналіз різних підходів до вивчення менталітету свідчить про розмаїття поглядів на цей феномен. Саме це обумовило визначення **мети статті**: здійснення наукового аналізу поглядів на сутність менталітету, його зміст і структуру. Для досягнення визначеної мети вирішено такі часткові завдання: виконано короткий екскурс в історію поглядів на менталітет, сформульовано авторське розуміння поняття менталітет, проаналізовано зміст і структуру менталітету українців. **Об'єкт дослідження**: менталітет як соціальне явище. **Предмет дослідження**: визначення сутності, змісту і структури.

Виклад основного матеріалу дослідження. За вивчення цієї нагальної теми взялися давно. Уперше ідея колективної ментальності зустрічається в книзі Алексиса де Токвіля "Демократія в Америці" (1835). Досліджуючи суспільну свідомість США, автор показав заобовони, звички й омани, властиві американському суспільству. Із них і складався, на його думку, національний американський характер. На думку першорозробників категорії *mentalite*, вона являє собою систему "образів, які лежать в основі уявлень людини про оточуючий світ і своє місце в ньому і, відповідно, визначають вчинки та поведінку людей". Таке розуміння менталітету не відрізняється від визначення світогляду.

На наш погляд, найбільш повний перелік основних тем, пов'язаних із ментальністю, представлений і охарактеризований у фундаментальній праці "Історія європейської ментальності" (за ред. П. Дінцельбахаера), як-от: індивід, сім'я та суспільство; сексуальність та любов; релігійність; тіло й душа; хвороба; вік; смерть; страхи й надії; радість, смуток та щастя; робота і свято; комунікація; чуже та своє; влада; право; природа і навколишнє середовище; простір, час та історія. У свою чергу, П. Дінцельбахер визначає ментальність як "набір способів і змістів мислення та сприйняття, які типові для відповідного колективу у відповідний період" [13, с. 21].

У сучасній науковій літературі поняття менталітет і ментальність зазвичай розглядають як синонімічні, а отже, взаємозамінні. У Великому Енциклопедичному словнику менталітет трактується як склад думок, сукупність розумових навичок і духовних установок, притаманних окремій людині або якійсь суспільній групі. У Тлумачному словнику Ожегова ментальність окреслено як світосприйняття і "розумоналаштування". У Словнику іноземних слів це явище визначають як мислення, душевний склад, глибинний рівень колективної та індивідуальної свідомості, яка поєднує і несвідоме.

Слово менталітет походить (від лат. *mens, mentis* – розум, мислення та *alis* – інші). Поняття "менталітет" і "ментальність" зазвичай отождествлюють зі словосполученнями "національний характер", "дух народу", "етнічна психіка" і подібні, оскільки не мають суттєвих відмінностей у значенні та є перекладом з іноземних мов: німецької "die Mentalität" (спосіб думки, склад розуму), французької

зкої "mentalite" (напрямок думок, склад розуму, спрямованість розуму). У науковому середовищі терміни "менталітет" і "ментальність" часто вживаються як тотожні.

Методологічним підґрунтям дослідження менталітету слугують погляди К. Юнга, який на соціально-психологічному рівні обґрунтував феномен колективного підсвідомого, що являє собою сховище латентних шарів пам'яті людства. Ці шари складаються з могутніх первинних образів-архетипів (грец. *arche* – початок, *typos* – образ). Ще в античній філософії поняття "архетип" розуміли як форму колективного не-свідомого (надособистісно-трансперсонального початку людської психіки).

Архетипи, чия найглибша природа недосяжна досвіду, є осадом психічної діяльності всієї лінії пращурів, мільйон разів повтореним накопиченим досвідом органічного життя взагалі. У цих архетипах, таким чином, втілено весь досвід, який існував на цій планеті з первісних часів. Архетипи – це універсальні моделі несвідомої психічної активності, які спонтанно зумовлюють мислення і поведінку індивідів. Архетипи, проєктуючись на зовнішній світ, визначають своєрідність культури і передаються від минулих поколінь наступним через досвід, що становить основу духовного життя спільноти. У кожній спільноті домінують свої, які визначають особливості системи цінностей і світогляду. Вони проявляються у вигляді міфологічних образів і сюжетів, релігійних вчень і ритуалів, національних ідеалів тощо.

Постійна актуалізація проблематики ментального феномену відображена й у творчості О. Шпенглера. Запропонована ним методологія дослідження духу народів передувала еквівалентній концепції школи "Анналів" (1929) та її напрямку – "історії ментальностей". Саме соціальні історики школи "Анналів" сформулювали проблему ментальності як наукової категорії. Вони спробували переорієнтувати суспільствознавство, по-перше, з вивчення, так званих об'єктивних, соціально-економічних відносин на аналіз "суб'єктивних" етично-психологічних і соціокультурних елементів суспільних відносин і, по-друге, змістити акценти оцінок соціальних подій з позицій офіційних доктрин на аналіз невідрефлексованих алгоритмів життєдіяльності народних мас.

Представники "нової історичної школи" (М. Блок, Л. Февр, Ле Гофф, Ж. Лефевр та ін.) висунули концепцію "історії ментальностей", як специфічного інструменту пізнання історичних явищ, подій, епох. Під таким кутом зору ментальність трактувалась як "колективна психологія суспільств на стадії цивілізації", "спосіб мислення", "бачення світу" (М. Блок, Л. Февр); біологічно укорінена константа (Ж. Лефевр); незмінна історична структура повсякденності; "загальний тонус"; "загальне тло", абстракція, те, чому неможливо дати дефініцію, "напівавтоматична поведінка. Принагідно зазначимо, що на початку ХХ ст. великий внесок у формування школи "Анналів" зробив український історик і громадський діяч Іван Лужицький.

Дослідженням менталітету займалися різні наукові течії, наприклад, соціологічний напрям (Е. Дюркгейм), "нова історична школа" (Ф. Бродель), психологічний напрям (З. Фрейд). Термін "ментальність" запровадив у науку французький філософ, соціолог, етнограф Л. Леві-Брюль у 1922 р. у роботі "Первісне мислення". Можна стверджувати, що це явище і категорія не набули ще остаточного розуміння і вигляду, тому дослідження менталітету в різних сферах знання продовжуються й далі. На сьогодні можна сказати, що це поняття хоча і склад-

не, але не системне, тому що містить багато складових, трактовка яких залежить від дослідницьких підходів.

Менталітет – це те спільне, що народжується з природних даних і соціально обумовлених компонентів та розкриває уявлення людини про життєвий світ. Навички розпізнавання оточуючого, думки, схеми знаходять у ментальності свій культурний вияв [14]. Перш ніж сформулювати власне визначення менталітету, згадаємо слова Юнга: "Душа як відображення людини і світу настільки багатоманітна, що існує безліч аспектів її вивчення. З психікою справа аналогічна як зі світом у цілому: систематика світу лежить поза межами досяжності для людини, і тому все, що ми маємо в цьому сенсі, є лише кустарні правила й аспекти інтересів. Кожен вихоплює свій власний аспект світу і будує для приватного світу свою власну систему – найчастіше з герметичними стінами, тому через деякий час йому починає здаватися, що він пізнає смисл і структуру світу. Конечне ніколи не обійме безконечне" [15, с. 19].

Оскільки свідомість і підсвідомість є функцією людського мозку, над визначенням сутності якої працюють науково-дослідні інститути в усьому світі, а менталітет є продуктом свідомої і підсвідомої діяльності людини, то можемо спробувати сформулювати його визначення таким чином. *Менталітет* – це стійка сформована протягом усієї історії людства система внутрішніх свідомих і підсвідомих соціокультурних установок людської спільноти, що формується та змінюється як під зовнішнім впливом економічних, політичних, соціальних, культурних чинників, так і шляхом генетично обумовленого саморозвитку, проявляється в поведінці людини або великої соціальної групи на рівні автоматизму.

Пропонуємо виокремити такі властивості менталітету: а) він містить мислення; б) являє собою загальне, що лежить в основі свідомого і підсвідомого, логічного й емоційного, тобто глибинне, і тому важко вловимо джерело мислення, ідеології і віри, почуття та емоцій; в) латентність (прихованість) від безпосереднього спостереження; г) він об'єктивується (проявляється) у нормах поведінки; д) амбівалентність, менталітет соціальної групи, етносу спочатку не є ні позитивними, ні негативними, гармонійними або дисгармонійними, такими вони стають лише в конкретному контексті.

Менталітет як духовна субстанція існує і проявляється в межах певного етносу. Зважаючи на великий вплив етнічного фактора на мотиви, установки, ціннісні орієнтації окремих індивідів і соціальні групи, справедливо буде говорити про етноменталітет. Етноменталітет являє собою складне утворення, яке, підтримуючи думку М. Юрія та Л. Алексієвець, містить такі базові елементи: колективну пам'ять; соціальні уявлення, установки і відносини; колективні емоції, почуття і настрої, що закріплюють їх; норми, цінності та ідеали; етнонаціональний характер і темперамент; мову; ментальні репрезентації культури; стиль мислення і соціального сприйняття; поведінкові зразки; етнічну і національну ідентичність [16, с. 284].

Найусталенішими характерними рисами українського менталітету вчені вважають: заглибленість у любов до своєї землі, індивідуалізм, гуманність, працьовитість, охайність, ощадливість, гостинність, високий рівень статевої моралі, особливе прагнення до освіти, товарищескість, коректність, здібності до культури та творчості, любов до дітей, прагнення жити духовним життям, глибоку шану до предків, повагу до жінки-матері, лицарське ставлення до дівчини, гумор, ліризм, волюнтаризм, щирість, миролюбність [17, с. 120].

Менталітет як складне духовне утворення має досить складну структуру. Слід зазначити, що серед науковців відсутній єдиний погляд на структурні елементи менталітету. Зокрема, В. Візгін вважає, що структуру визначають такі складові елементи: природне і культурне, раціональне й емоційне, свідоме і безсвідоме, індивідуальне і колективне [18], а П. Берк вказує такі види елементів: інтереси, категорії, метафори [19, с. 14–19], В. Шинкарук виокремлює такі структурні елементи: індивідуальна та суспільна свідомість, життєві настанови, моделі поведінки, емоції, налаштування, культурні традиції [20].

Оскільки менталітет викристалізовується з таких явищ, як: культура, етнос, релігія, наука, мистецтво тощо, то його неможна звести ні до одного з них. Узагальнюючи погляди О. Бойка, В. Кірієнка, Д. Полежаєва та інших, пропонуємо визначити такі структурні компоненти менталітету. *По-перше*, це соціокультурний компонент, який містить багатоманітність духовного, економічного, релігійного, політичного укладу життєдіяльності нації або народу в конкретно-історичних умовах. *По-друге*, психологічний компонент, який проявляється на двох рівнях: а) рівень соціальної психології ("національний" і "соціальний" характер), б) рівень індивідуальної психології (конкретний прояв соціально-психологічних, національних установок у кожного індивіда). *По-третє*, цивілізаційний компонент, який представляє собою раціональні смисли культури й є інтелектуальним забезпеченням цивілізації.

Висновки. На сьогодні поняття менталітет досить широко вживається представниками історичної, політологічної, філософської, економічної правової, культурологічної, психологічної, етнографічної, військової та інших наук. Менталітет виступає інструментарієм, здатним об'єднати зусилля вчених з розуміння соціальних процесів, виявлення глибинних зв'язків між світоглядом соціуму і суспільними процесами, виконуючи соціально інструментальну функцію. Міждисциплінарний зв'язок, поліфункціональність, недостатня дослідженість і відсутність обґрунтованого погляду на феномен менталітету вимагають об'єднання творчих зусиль науковців соціально-гуманітарної та інженерно-технічної галузі. Особливу увагу при цьому слід звернути на соціальні характеристики і можливість використання менталітету при розбудові нової, незалежної держави Україна.

Список використаної літератури

- Маланюк Є. Малоросійство. Книга спостережень. Київ : Атіка, 1995. С. 219–233.
- Бондаренко О. В. Українська ментальність в розмаїтті національних ментальних формоутворень й архетипів: історико-культурний аспект. *Гуманітарний вісн. ЗДІА*. 2008. Вип. 32. С. 66–78.
- Семергей Н. В. Трансформація традиційної ментальності українців у другій половині XIX – першій половині XX ст.: новітня історіографія. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Т. 30 (69). № 4. 2019. С. 161–166.
- Шепель Ю. А. Менталітет при формуванні національного характеру. *Одеський лінгвістичний вісн.* № 7. 2016. С. 103–106.
- Власевич Т. Ментальність як вихідний вимір народного світобачення. *Вісн. Львів. ун-ту. Серія: філософсько-політологічні студії*. 2011. Вип. 1. С. 56–65.
- Старовойт І. Західноєвропейська і українська ментальність. Компаративний аналіз. Львів ; Тернопіль, 1995. 242 с.
- Додонов Р. А. Теория ментальности: учение о детерминантах и мыслительных автоматизмах. Запорожье : ТанDEM, 1999. С. 135.
- Скуріхін С. М. Особливості правового менталітету офіцерського складу Збройних Сил України. *Часопис Київ. ун-ту права*. 2012/2. С. 35–39.
- Кравченко А. Г. Ментальність як об'єкт соціально-філософського дослідження : автореф. дис. ... канд. філософ. наук. Київ, 2000. 21 с.

- Дмитрієва О. К. Формирование менталитета старшеклассников средствами литературного образования: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Мурманск, 2006. 24 с.
- Полежаев Д. В. Русский менталитет: опыт социально-философского анализа: дис. ... д-ра философ. наук. Вологograd, 2011. 330 с.
- Южалина Н. С. Менталитет как социокультурная целостность: автореф. дис. ... канд. культурологии. Челябинск, 2003. 30 с.
- Дінцельбахер П. Історія європейської ментальності. Львів : Літопис, 2004. 224 с.
- Культурология. XX век. Энциклопедия. Т. 1. Санкт Петербург : Университетская книга; Алетейя, 1998. 447 с.
- Юнг К. Г. Ответ Иову. Москва: АСТ; Канон, 1998. 384 с.
- Юрій М., Алексієвський Л. Етнічний менталітет та його особливості. *36. наук. пр. Україна–Європа–Світ*, 2018. С. 281–286.
- Обушний М. Менталітет українців у цивілізаційному вимірі. *Українознавчий альманах*, 2013. Вип. 11. С. 119–122.
- Визгін В. П. Ментальность, менталитет. Современная западная философия: словарь. Москва : Политиздат, 1991. 175 с.
- Берк П. Сила и слабость ментальности. *История ментальностей и историческая антропология: Зарубежные исследования в обзорах и рефератах*. Москва : Ин-т всеобщ. истории РАН, Рос. гос. гуманитар. ун-т, 1996. № 1. С. 14–19.
- Шинкарук В. І. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 744 с.

References

- Malaniuk E. (1995). Little Russia. Observation book. Kyiv: Attica. Pp. 219–233. [In Ukrainian].
- Bondarenko O. V. (2008). Ukrainian mentality in the diversity of national mental formations and archetypes: historical and cultural aspect. *Humanitarian Bulletin ZDIA*. Edition 32. Pp. 66–78. [In Ukrainian].
- Semerger N. V. (2019). Transformation of the traditional mentality of Ukrainians in the second half of the XIX-first half of the XX century: modern historiography. Scientific notes of Tavriya National University named after V. I. Vernadsky. Series: Historical Sciences. Volume 30 (69) № 4. Pp. 161–166. [In Ukrainian].
- Shepel Yu. A. (2016). Mentality in the formation of national character. *Odessa Linguistic Bulletin* №7. 2016. Pp. 103–106. [In Russian].
- Vlasevich T. (2011). Mentality as the initial dimension of the people's worldview. *Bulletin of Lviv University. Series: philosophical and political studies*. Edition 1. Pp. 56–65. [In Ukrainian].
- Starovoyt I. (1995). Western European and Ukrainian mentality. Comparative analysis. Lviv.Ternopil. 242 p. [In Ukrainian].
- Dodonov R. A. (1999). Theory of mentality: the doctrine of determinants and mental automatisms. Zaporozhye: Tandem. S. 135. [In Russian].
- Skurikhin S. M. (2012). Features of the legal mentality of officers of the Armed Forces of Ukraine. *Journal of Kyiv University of Law*. 2. Pp. 35–39. [In Ukrainian].
- Kravchenko A. G. (2000). Mentality as an object of socio-philosophical research: dissertation for the degree of Candidate of Philosophical Sciences. Kyiv. 21 p. [In Ukrainian].
- Dmitrieva O. K. (2006). Formation of mentality of senior pupils by means of literary education: dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.01. Murmansk. 24 p. [In Russian].
- Pozhezaev D. V. (2011). Russian mentality: experience of socio-philosophical analysis: abstract dissertation for the degree of Doctor of Philosophy. Vologograd. 330 p. [In Russian].
- Yuzhalina N. S. (2003). Mentality as sociocultural integrity: dissertation for the degree of Candidate of Cultural Studies. Chelyabinsk. 30 p. [In Russian].
- Dinzelsbacher P. (2004). History of the European mentality. Lviv: Chronicle. 224 p. [In Ukrainian].
- Culturology. XX century. Encyclopedia (1998). Vol. 1. St. Petersburg: University Book; Aleteya. 447 p. [In Russian].
- Jung K. G. (1998). Answer to Job. Moscow: AST; Canon. 384 p. [In Russian].
- Yuri M., Aleksievets L. (2018). Ethnic mentality and its features. Collection of scientific works Ukraine-Europe-World. Pp. 281–286. [In Ukrainian].
- Obushny M. (2013). The mentality of Ukrainians in the civilizational dimension. *Ukrainian Studies Almanac*. Edition 11. Pp. 119–122. [In Ukrainian].
- Vizgin V. P. (1991). Mentality, mentality. Modern Western philosophy: a dictionary. Moscow: Politizdat. 175 p. [In Russian].
- Burke P. (1996). Strength and weakness of mentality. History of mentalities and historical anthropology: Foreign studies in reviews and abstracts. Moscow: Institute of General History of the Russian Academy of Sciences, Russian State University for the Humanities. No. 1. Pp. 14–19. [In Russian].
- Shinkaruk V. I. (2002). Philosophical encyclopedic dictionary. Kyiv: Abris. 744 p. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 01.02.22

N. Voloshina, PhD in Philosophy Sci.

voloshka68@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-9966-9796

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv, Ukraine,

I. Pampukha, PhD in Technical Sci., Ass. Prof.

pamp@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-4807-3984,

I. Zhohina, Researcher

ORCID ID 0000-0002-3434-5889

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

MENTALITY AS A SUBJECT OF RESEARCH AND DEVELOPMENT IN THE HYBRID THREATS CONTEXT

The article substantiates the relevance of the essence, content and structure of the mentality of the Ukrainian people, analyzes the different approaches of domestic and foreign authors to the essence, content components, structure of the mentality. The history of the formation of scientific research of world scientists is considered, the connection of mentality with archetype – storage of latent layers of human memory, which are a form of collective unconscious (suprapersonal-transpersonal beginning of the human psyche). Shown that culture, ethnic and social conditionality of the way of thinking, stereotypes of behavior, to identify those phenomena of social life that are often difficult to explain rationally. The author's understanding of mentality is offered: it is a stable system of internal conscious and subconscious sociocultural attitudes of human community formed throughout human history, which is formed and changed both under external influence of economic, political, social, cultural factors and through genetically determined human self-development or a large social group at the level of automatism. It is shown that the manifestation of the mentality of a particular ethnic group is the ethnomental mentality which contains the following basic elements: collective memory; social ideas, attitudes and relationships; collective emotions, feelings and moods that reinforce them; norms, values and ideals; ethno-national character and temperament; language; mental representations of culture style of thinking and social perception behavioral patterns; ethnic and national identity. The structure of mentality is considered, which contains the following components: a) socio-cultural component; b) psychological component at the level of social psychology ("national" and "social" nature) and at the level of individual psychology (specific manifestation of socio-psychological, national attitudes of each individual); c) the civilizational component, which is the intellectual support of civilization.

Keywords: history of mentality, mentality essence, mentality structure.